

بازتاب امر به معروف ونهی از منکر در برجسته ترین آثار منثور کهن فارسی تا اواخر قرن هفتم هجری^۱

احمد غلامی^۱، ابراهیم یعقوب زاده^۲

^۱ کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی، عضو هیأت مدرسین دانشگاه علمی کاربردی

^۲ کارشناس ارشد رشته علوم تربیتی، گرایش مدیریت برنامه ریزی آموزشی، مدرس دانشگاه

چکیده

امر به معروف ونهی از منکر در برجسته ترین آثار منثور کهن فارسی جایگاه و کارکرد منحصر به فردی دارد؛ زیرا این فریضه از جنبه های مختلف متوجه عموم جامعه ی اسلامی از نظر معنوی، اخلاقی، سیاسی و اجتماعی است. باتوجه به اینکه این فریضه از واجبات ضروری دین اسلام است و به حدی مورد تأکید قرار گرفته که سعادت جامعه را درگرو اجرای آن و ترک آن را موجب گمراهی و شقاوت دانسته اند، بنابراین نثر برجسته فارسی ما به ویژه گلستان سعدی، قابوس نامه، وکیمیای سعادت به گونه ای به آن پرداخته است که به ندرت می توان مبحثی را یافت که خالی از این موضوع باشد. نکته دیگری که در این مقاله قابل توجه است اینکه از میان متون بررسی شده گلستان سعدی وکیمیای سعادت امام محمد غزالی از نظر تنوع مضامین مربوط به امر به معروف ونهی از منکر از درجه اهمّیت بیشتری برخوردارند وهمچنین قابل ذکر است که بسامد این مضامین در تاریخ بیهقی کمتر می باشد.

واژه های کلیدی: بازتاب، امر به معروف ونهی از منکر، آثار منثور، نثر کهن فارسی.

^۱ داوری و گزینش توسط کنگره بین المللی زبان و ادبیات مشهد

مقدمه

امر به معروف ونهی از منکر چنان با نثر برجسته ی فارسی آمیختگی دارد که اگر بخواهیم آن را از هم جدا کنیم موضوعی جذاب از آن باقی نخواهد ماند؛ بنابراین با توجه به پیشینه ی این دواصل همیشه مورد توجه خاص وعام بوده است. و در هر زمانی که جامعه اسلامی این دواصل را فراموش کرده، نا اهلان و نابخردان برجامعه تسلط یافته اند و جامعه را چنان دچار مصیبت نموده اند که تاریخ نمونه های آن را هیچ وقت فراموش نمی کند. از جمله آثار ترک امر به معروف ونهی از منکر وقوع حادثه تلخ کربلاست که فرزند پاک پیامبر خدا (ص) را مرتد شده معرفی می کنند و در نتیجه ی آن یکی از بزرگترین وقایع تلخ تاریخ بشری اتفاق می افتد.

نقش هر مسلمانی در تعیین سرنوشت جامعه وتعهدی که در احساس مسئولیت نسبت به اجتماع خود باید داشته باشد، ایجاب می کند که ناظر و مراقب همه ی اموری باشد که پیرامون وی اتفاق می افتد. لذا با توجه به انحرافات ومشکلات موجود در جوامع امروزی از جمله تهاجم فرهنگی، ناتوی فرهنگی و جنگ نرم، اگر بر بصیرت و دانایی خود نیفزاییم، اگر به علاج واقعه قبل از وقوع نپردازیم خوبی از جامعه رخت برمی بندد و جای خود رابه زشتی می دهد؛ بنابراین شرایط موجود اقتضا می کند که امر به معروف ونهی از منکر توجه ویژه ای داشته باشیم. لذا نگارنده در به جهت آنکه توانسته باشد گامی هر چند کوچک در این راستا بردارد، موضوع بازتاب امر به معروف ونهی از منکر در برجسته ترین آثار منثور کهن فارسی تا اواخر قرن هفتم را انتخاب کند.

بیان مسأله

از آن جا که امر به معروف ونهی از منکر یکی از دستورات مؤکد دین اسلام است در دوره ی اسلامی از همان ابتدای نثر فارسی، توجهی خاص به امور نیک و توصیه به پرهیز از کار های زشت و ناروا داشته اند که با استناد به قرآن واحادیث همواره این منش های نیکو را تبلیغ می کردند که چنانچه دو اصل اساسی، یعنی امر به معروف ونهی از منکر از نثر فارسی حذف شود، خلأ خاصی در آن ایجاد خواهد شد.

هدف از بعثت پیامبران الهی «اصلاح جامعه بشری» بوده است وموثرترین ابزار برای رسیدن به آن هدف بزرگ، امر به معروف ونهی از منکر به شمار می رفته است. هر چند امر به معروف ونهائی از منکر باید خود عامل این امور باشد ولی معصوم نبودن ما هم نمی تواند این وظیفه را از گردن افراد ساقط کند.

لذا با توجه به اینکه اساسی ترین وحادثترین مشکل عصر حاضر بحران معنویت است وراه برون رفت از این بحران، بصیرت وآگاهی، فرهنگ سازی، اصلاح وبهبود رفتارهای اجتماعی است؛ بنابراین هر جامعه ای باید حریمی برای باید ونباید های خود داشته باشد وآن حریم رعایت شود. در غیر این صورت دچار انحراف خواهد شد. تحقق این امر نیاز به مشارکت عمومی دارد. به همین منظور پژوهشگر درصدد است در این مقاله بازتاب امر به معروف ونهی از منکر ومضامین مربوط به آن ها در آثار نثر برجسته ی فارسی تا اواخر قرن هفتم را مورد بررسی قرار دهد. همچنین برآن است که دیدگاه قرآن، روایات وبزرگان را در این زمینه نیز بیان نماید تا همگان براساس آیه ی شریفه ی «فَوَأْنُفُسُكُمْ وَ أَهْلِيكُمْ نَاراً» خود واهل خود را از آتش (جهنم) حفظ کنید (۶/تحریم) نسبت به خود و دیگران احساس مسئولیت نمائید.

ضرورت واهمیت تحقیق

ضرورت توجه به امنیت جامعه اسلامی از طریق امر به معروف ونهی از منکر در جای قرآن مجید به عنوان کتاب آسمانی مسلمانان مورد توجه قرار گرفته است که مهمترین آن:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿آل عمران/۱۰۴﴾

و باید از میان شما گروهی [مردم را] به نیکی دعوت کنند و به کار شایسته وادارند و از زشتی بازدارند و آنان همان رستگارانند (آل عمران/۱۰۴)

از این جهت انجام این پژوهش ضرورت پیدا می کند زیرا در این آیه تأکید شده است که باید از میان شما جمعی دعوت به نیکی و امر به معروف و نهی از منکر کنند و آنها همان رستگارانند.
 نا امنی، مفاسد اخلاقی، اجتماعی، معنوی، تهاجه فرهنگی و دیگر انحرافات موجود در جامعه ی کنونی ناشی از کم رنگ شدن این وظیفه ی بزرگ اجتماعی یعنی امر به معروف و نهی از منکر است.
 چنانچه نظارت عمومی نباشد جریان امور از دست نیکان خارج می شود و بدان میدان اجتماع را تسخیر می کنند.
 بنابراین اهمیت و ضرورت موضوع به خاطر آنست که این وظیفه بزرگ درحقیقت ضامن امنیت فردی و اجتماعی خواهند بود و با تطبیق آنها با آموزه های دینی و ادبی بویژه نثر برجسته ی فارسی که نویسندگان بزرگ از جنبه ها و دیدگاههای مختلفی به این دو وظیفه ی بزرگ پرداخته اند، می تواند گره گشای مشکلات موجود باشد.

مبانی نظری

در زمینه ی امر به معروف و نهی از منکر تحقیقات عمیق و گسترده ای انجام شده است. کتاب هایی در این باره بحث کرده اند موضوع را از جنبه های مختلف فقهی، حدیث، تفسیری، آیات الاحکام، اخلاقی و کلامی بررسی نموده اند.
 اما باتوجه به اینکه زبان و ادب فارسی در طول زمان با فکر و فرهنگ قرآنی وحدیثی پیوندی مبارک و ناگسستنی یافته، وقتی سخن از تأثیر فرائض دینی بر ادب فارسی می رود مقصود تنها این نیست که بزرگان ادب ما نوشته های خویش را به زیور وزینت آیات و احادیث و مضامین آن می آراسته اند و از این طریق، نوشته های خویش را وجاهت و طراوت می بخشیده اند بلکه سخن اینست که قرآن، حدیث و فرائض دینی از جمله امر به معروف و نهی از منکر در آن اعصار با ذهن و ضمیر آنها عجین شده یا به تعبیری برفکر و ذهنشان چنان سایه و سیطره افکنده بود که به تعلیم و تربیت آن درمساجد و مدارس می پرداختند؛ بنابراین شرایط موجود در جامعه و نقش بی بدیل امر به معروف و نهی از منکر در اصلاح و تربیت جامعه اقتضا می کند که براساس آموزه های قرآنی و احادیث به بازتاب امر به معروف و نهی از منکر در آثار برجسته ی نثر فارسی تا پایان قرن هفتم پرداخته شود.

روش تحقیق

باتوجه به اینکه موضوع پژوهش آثار نویسندگان نثر فارسی تا پایان قرن هفتم مربوط به گذشته است. لذا پژوهش کتابخانه ای و مراجعه به اسناد و مدارک موجود است.

آیاتی از قرآن مجید و فراهایی از گفتار بزرگان و ائمه درباره ی امر به معروف و نهی از منکر
 أَ تَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَ تَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَ أَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَ فَلَآ تَعْقِلُونَ (بقره/۴۴)

چگونه شما مردم را به نیکوکاری دستور می دهید و خود را فراموش می کنید و حال آنکه کتاب خدا را می خوانید، چرا اندیشه نمی کنید؟ (بقره/۴۴)

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَ لَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمْ الْمُؤْمِنُونَ وَ أَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ (آل عمران/۱۱۰)

شما بهترین امتی بودید که به سود انسانها آفریده شده اند (چه اینکه) امر به معروف و نهی از منکر می کنید و به خدا ایمان دارید؛ و اگر اهل کتاب، (به چنین برنامه و آیین درخشانی)، ایمان آورند، برای آنها بهتر است! (ولی تنها) عده کمی از آنها با ایمانند، و بیشتر آنها فاسقند، (و خارج از اطاعت پروردگار) [نظرات / امتیازها]
 هشدار پیغمبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) درباره عادی شدن منکرات در جامعه

امام صادق (علیه السلام) نقل میکند که حضرت فرمودند: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ كَيْفَ لَكُمْ إِذَا فَسَدَتْ نِسَاؤُكُمْ وَ فَسَقَ شَبَابُكُمْ وَ لَمْ تَأْمُرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَ لَمْ تَنْهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ»

پیغمبر اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم) فرمود وضع شما چگونه است در آن موقعی که زندهای شما به فساد کشیده شده و جوانهایتان به معاصی آلوده میشوند؟
«فسق» آلوده شدن به گناه است.

شما چگونه خواهید بود زمانی که جامعه به سوی فساد اخلاقی و شرعی سوق پیدا میکند در حالی که شما هم امر به معروف و نهی از منکر نمیکنید؟

چون بعد از مدتی ارتکاب منکر و ترک معروف عادی می‌شود. چون ابتدا از معاصی قلباً منزجر میشوند، اما کم کم دیدن گناه برایشان عادی میشود. (تهرانی، ۱۴۴: ۱۳۹۰)

بی تفاوتی درمقابل گناه از دیدگاه حضرت علی (ع)

«کسیکه گناه را قبیح نداند و نسبت به آن در دل، نه به زبان و نه بعمل، تنفر و انزجار نداشته باشد او بین مردم یک فرمرده و فاقد حیات انسانی است.» (فلسفی، ۳۱۹: ۱۳۳۶)

حضرت امام خمینی (ره)

«وقتی یک کشوری ادعا می‌کند که جمهوری اسلامی است و می‌خواهد جمهوری اسلامی را محقق کند، این کشور باید، همه افرادش امر به معروف و نهی از منکر باشند باید اعوجاج‌ها را خودشان رفع بکنند. خود ملت... آنها را امر به معروف و نهی از منکرات نهی کنند تا به سفارش حق تعالی که فرموده است همه مردم درخسارند مگر مومنین که عمل صالح می‌کنند و سفارش به به صبر، ما همه امروز وظیفه داریم، امر به معروف بر همه مسلمین واجب است، جلو گیری از منکرات بر همه مسلمین واجب است، سفارش به حق که امر به معروف و نهی از منکر است بر همه مسلمین واجب است، (مسعودی، ۱۶۴: ۱۳۸۴)

رهبر معظم انقلاب حضرت آیت الله خامنه ای (مدظله العالی)

همه باید امر به معروف و نهی از منکر بکنند امروز امر به معروف و نهی از منکر، هم مسئولیت شرعی و هم مسئولیت انقلابی و سیاسی شماست. (خامنه ای، ۱۴۸: ۱۳۸۵)

شهید مطهری

علامه شهید مطهری نیز در این راستا چنین می‌گوید: «امروز باریک بینان جهان به این نکته توجه دارند که بزرگترین بحرانی که الان بر جامعه بشری خصوصاً، جامعه‌های به اصطلاح پیشرفته و صنعتی حکومت می‌کند بحران معنوی است نه بحران سیاسی و اقتصادی. راه برون رفت از این بحران، بصیرت و آگاهی، فرهنگی سازی، اصلاح و بهبود رفتار های اجتماعی و مهمتر از همه امر به معروف و نهی از منکر است. (مطهری، ۱۸۷: ۱۳۷۹)

مضامین امر به معروف و نهی از منکر در گلستان سعدی

باز داشتن افراد از خباثت و بد ذاتی

دین اسلام دین رأفت و مهربانی است. در بیشتر مواقع تأثیر گذشت و پرهیز از انتقام جویی بسیار موثرتر از انتقام است.
«پادشاهی راشنیدم به کشتن اسیری اشارت کرد بیچاره در آن حالت نومیدی ملک را دشنام دادن گرفت و سقط گرفتن که گفته اند: هر که دست از جان بشوید هر چه در دل دارد بگوید. ملک پرسید چه می‌گوید؟ یکی از وزرای نیک محضر ای خداوند همی گوید والکاظمین الغیظ والعافین عن الناس. ملک را رحمت آمد و از سر خون او در گذشت وزیر دیگر که ضد او بود گفت ابناى جنس ما را نشاید در حضرت پادشاهان جز براستی سخن گفتن این ملک را.

دشنام داد و ناسزا گفت ملک روی از این سخن در هم آورد و گفت آن دروغ وی پسندیده تر آمد مرا ازین راست که توگفتی که روی آن در مصلحتی بود و بهای این بر خبیثی و خردمندان گفته اند دروغی مصلحت آمیز به که راستی فتنه انگیز.
(سعدی، ۱۳۷۴: ۶۱)

پرهیز از مذلت و خواری در خدمت کردن کردن به دیگران خداوند انسان را موجودی مختار و آزاد آفریده است و هرگز پذیرش حکومت غیرالهی و غیر دینی را اجازه نداده است؛ زیرا حاکمیت غیرالهی موجب سلب آزادی و مسئولیت می شود.

«دو برادر یکی خدمت سلطان کردی و دیگر بزور بازو نان خوردی باری توانگر گفت درویش را که چرا خدمت نکنی تا از مشقت کار کردن برهی: گفت تو چرا کار نکنی تا از مذلت خدمت رهایی یابی که خردمندان گفته اند نان خود خوردن و نشستن به که کمر شمشیر زرین بخدمت بستن. (سعدی، ۱۳۳: ۱۳۷۴)

عدم خوشحالی از مرگ دیگران خوی نوع دوستی بشر اقتضا می کند که از سلامت و سرزندگی دیگران خرسند باشیم نه به مرگ دیگران.

«کسی مزده پیش انوشیروان عادل آورد گفت: شنیدم که فلان دشمن تار خدای عزوجل برداشت. گفت: گفت شنیدی که مرا بگذاشت.

اگر بمرد عدو جای شادمانی نیست که زندگانی ما نیز جاودانی نیست» (همان: ۱۳۴)

تشویق به ادب آموختن

«هر که به تأدیب دنیا راه صواب نگیرد بتعذیب عقبی گرفتار آید و لذت‌قینهم من الذاب الادنی دون العذاب الاکبر.

پندست خطاب مهتران آنگه بند چون پند دهند و نشنوی بند نهند (همان: ۹۳)

پرهیز از حسرت

«دوکس را حسرت از دل نرود و پای تغابن از گل برنیاید تاجر کشتی شکسته و وارث با قلندران نشسته.

دوستی یا مکن با پیلانان یا طلب کن خانه ای در خور پیل» (همان: ۵۸۰)

مضامین مرتبط با امر به معروف و نهی از منکر در قابوسنامه

طاعت از خدا و رسول خدا طاعت از امر خداوند سپری است در برابر تمام بلاها. «آن کس که راه خدای تعالی جوید و طاعت خدای تعالی جوید چون آتشی بود که هر چند سرنگونش کنی برتری و فزونی جوید، و آن کس که از راه خدای تعالی و طاعت او دور باشد چون آبی بود که هر چند بالاش دهی فروتری و نگرانی جوید، پس بر خویشتن واجب دان شناختن راه ایزد تعالی (عنصرالمعالی، ۱۳۷۴: ۲۱)

دوری از گناه

از جمله مواردی که می تواند مانع از انجام گناه گردد؛ و در نتیجه آن ایجاد وجود یک فرد سالم در جامعه شود داشتن اصل و نسب خانوادگی است؛ که امیر عنصرالمعالی به فرزندش چنین می گوید: «خود کامه نباش و از اعمال ناشایست پرهیز کن و چنان زندگی کن که سزای تخمه پاک تست که ترا ای پسر تخمه بزرگ و شریف است و از هر دو طرف کریم الطیفینی و پیوسته ملوک جهانی. جدت ملک شمس المعالی قابوس بن وشمگیر بود... مادر تو فرزند ملک غازی محموبن ناصر الدین بود و... پس ای پسر هشیار باش و قدر و قیمت نژاد خود بشناس و از کم بودگان مباش.» (عنصر المعالی، ۱۳۷۴: ۲۰)

ترغیب به سخاوت و بخشندگی

«حکیمی را پرسیدند: از سخاوت و شجاعت کدام بهتر است؟ گفت: آنکه را سخاوتست شجاعت نیاز نیست.

مضامین مرتبط با امر به معروف و نهی از منکر در کلیله و دمنه

در هر کاری که توکل بر خدا نباشد فرجام نیکی ندارد

«پارسا مردی بود و در چوار او بازرگانی بود که شهد و روغن فروختی، و هر روز بامداد قدری از بضاعت خویش برای قوت او بفرستادی؛ چیزی از آن بکار بردی و باقی در سبویی می کردی و در ظرفی از خانه می آویخت. به آهستگی سبوی پر شد. یک روزی در آن می نگرست، اندیشید که: اگر این شهد و روغن به ده درم بتوانم فروخت، از آن پنج سر گوسپند خرم، هر ماهی پنج بزیاند و از نتایج ایشان رَمها سازم و مرا بدان استظهاری تمام باشد؛ اسباب خویش ساخته گردانم و زنی از خاندان بخواهم؛

لاشک پسری آید، نام نیکوش نهم و علم و ادب در آموزم؛ چون یال برکشد اگر تمرّدی نماید بدین عصا ادب فرمایم. این فکر چنان قوی شد و این اندیشه چنان مستولی گشت که ناگاه عصا برگزفت و از سر غفلت برسبوی زد، در حال بشکست و شهید روغن تمام بر روی او فرو دوید.» (منشی، ۱۳۸۶: ۲۶۳)

علاج واقعه قبل از وقوع

« آورده اند که در آگیری (از راه دور و از تعرّض گذریان مصون) سه ماهی بود، دوحازم و یکی عاجز. از قضا از قضا روزی دوصیاد بدان گذشتند بایکدیگر میعاد نهادند که جال بیارند وهرسه را بگیرند. ماهیان این سخن بشنودند. آنکه حزم زیارت داشت و بارها دستبردِ زمانه جافی دیده بود و شوخِ چشمی سپهرِ غدارِ معاینه کرده و برسطا خرد و تجریت ثابت قدم شده، سُبک، روی به کار آورد واز آن جانب که آب در آمدی برفور بیرون رفت. دراین میان صیادان برسیدند و هر دوجانب آگیری محکم بیستند.

دیگری هم غوری داشت، نه از پیرایه خرد عاصل بود و نه از ذخیرت تجریت بی بهره. با خود گفت غفلت کردم و فرجام کار غافلان چنین باشد. و اکنون وقت حیلست است هر چند تدبیر در هنگام بلا فایده بیشتر ندهد، و از ثمرات رأی در وقت آفت تمتع زیادت نتوان یافت. و با این همه عاقل از منافع دانش هرگز نومید نگردد؛ و در دفع مکاید دشمن تأخیر صواب نبیند. وقت ثبات مردان و روز مکر خردمندان است. پس خویشتن مرده ساخت و بر روی آب ستان می رفت. صیاد او را برداشت و چون صورت شد که مرده است بینداخت. به حلیت خویشتن در جوی افکند و جان سلامت ببرد؛ و آنکه غفلت بر احوال وی غالب و عجز در افعال وی ظاهر بود حیران و سرگردان و مدهوش و پای کشان، چپ و راست می رفت و در فراز و نشیب می دوید تا گرفتار شد.» (منشی، ۱۳۸۶: ۹۲)

مضامین مرتبط با امر به معروف و نهی از منکر در تاریخ بیهقی

پرهیز از حسد

«امیر مسعود رضی الله عنه» بزرگتر از دیگر خدمتکاران بود؛ و در وی حسد کردند و محضرها ساختند و من در اعتقاد این مرد سخن جز نیکویی نگویم که قریب سیزده و چهارده سال او را می دیدم ... خداوند ما و همه مسلمانان را از رشک و بدخویی و ناراستی و لغزش بدش و بخشش خود نگاه دارد.» (بیهقی، ۱۳۷۵: ۴۷)

پرهیز از سوظن

سوء ظن نیز ناشی از وسوسه فکری و مسلط شده افکار شیطانی بر عقل انسان است. افراد ناصالح و دروغگو نیز در گستردن دامنه سوءظن ها بسیار موثرند. وقتی فردی در خانواده دچار سوءظن می شود، بی شک ایمان در قلبش زایل می گردد و شک و تردید در دلش نفوذ می کند.

« من بونصرم به حکم آنکه سرو کارم از جوانی باز آلی یومنا هذا با ایشان بوده است بر احوال ایشان واقف ترم... امیر، رضی الله عنه، گفت : همچنین است که گفتی، و ما را تا این غایت از این مرد خیانتی پیدا نیامده است. اما گوش ما از وی پر کرده اند و هنوز می کنند. (بیهقی، ۱۳۷۳: ۷۰۲)

مضامین مرتبط با امر به معروف و نهی از منکر در کیمیای سعادت

دعوت به فراگیری فواید عزلت

«بدانکه در عزلت شش فایده است: فراغت ذکر و فکر: که بزرگترین عبادت فکرت است در عجایب صنع حق تعالی و در ملکوت آسمان و زمین و شناختن اسرار ایزد تعالی در دنیا و آخرت، بلکه بزرگترین آنست که همگی خویش به ذکر حق تعالی دهد، تا از هر جر وی است بی خبر شود و از خود نیز بی خبر شود، و جز با حق تعالی نماند، و این جز با خلوت و عزلت راست نیابد. ...

مضامین مرتبط با امر به معروف ونهی از منکر در مرصاد العباد

سفارش به برتری نهادن عشق در رسیدن به خدا

«در مقام عشق چون ذوق نظر محبوب حقیقی به کام جاننش رسید، آتش در وی افتاد و دست از گردن عقل بیرون آورد. عبارت از او این آمد که جوهر به دو نیم شد. آن نیمه که از عقل بود عقل بد دل بود بترسید از ترس بگداخت آب شد، و آن نیمه که محبت بود از نظر محبوب غذا یافت، شوق بروی غالب شد، آتش محبت شعله برآورد، از شرر آن شعله آتش پدید آمد. همچنانکه میان اب و آتش مضاد است میان عقل و عشق هم چنان است. پس عشق با عقل نساخت او را بر هم زد و رها کرد و قصد محبوب خویش کرد. (نجم رازی، ۱۳۸۳: ۶۴)

نتیجه گیری

پژوهشگر بعد از تحقیق و بررسی که روی متون نثر کهن فارسی انجام داده است به این نتایج دست پیدا کرده است. مضامین بیشماری در آثار نویسندگان مورد تحقیق یافت شد و نتیجه این مضامین امر به معروف ونهی از منکر دو حالت دارد که برگرفته از متون دینی و اسلامی است یا اینکه از افکار و اندیشه های خودشان نشأت گرفته است. لذا مهم این بود به دلیل تأثیری که این آثار از متون اسلامی گرفته اند، به عنوان مضامین مورد بررسی تحقیق آورده شده اند. استفاده وسیع و گونه گون نویسندگان نثر فارسی از آیات واحادیث بیش از هر چیزی این نکته را تأیید و اثبات می کند که آنان اصول اصلی تفکر ادبی خویش را از سرچشمه های بیکران فکر و فرهنگی قرآنی و حدیث اخذ نموده اند. در این میان امر به معروف ونهی از منکر در مقایسه با یگرفرایض دینی در آثارشان از امتیاز و ویژگیهای بیشتری برخوردار است. از جمله این ویژگیها می توان به عمومیت داشتن، کارکرد پیشگیرانه و اصلاح گرایانه، انعطاف در نمود رفتاری و عملی، حاکمیت بر همه روابط اجتماعی، نقش پایه ای و زمینه ای برای تحقق دیگر فرایض دینی اشاره کرد. همچنین از آنجا که این موضوع بسیار حائز اهمیت و تأثیر گذار در جامعه است در قانون اساسی جمهوری اسلامی نیز اصلی از آن به این فریضه اختصاص داده و بر ضرورت عملی شدن آن تأکید نموده است.

منابع و مأخذ

قرآن کریم عثمان طه

- ۱- بیهقی، ابوالفضل، ۱۳۷۵، تاریخ بیهقی، تصحیح، خلیل خطیب رهبر، تهران، ناشر: مهتاب
- ۲- تهرانی، مجتبی، ۱۳۹۰، سلوک عاشورایی امر به معروف ونهی از منکر، تهران، ناشر: موسسه فرهنگی پژوهشی مصابیح الهدی.
- ۳- خامنه ای، علی، ۱۳۸۵، رساله اجوبه الاستفتاءات، قم، انتشارات بین المللی الهدی.
- ۴- خمینی، روح الله، ۱۳۷۷، امر به معروف ونهی از منکر از دیدگاه امام خمینی (ره)، تهران، ناشر: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)
- ۵- سعدی، مصلح الدین، ۱۳۷۴، گلستان، تجدیدنظر، خلیل خطیب رهبر، تهران، انتشارات صفی علیشاه.
- ۶- صفا، ذبیح اله، ۱۳۷۷، تاریخ ادبیات ایران ج ۱ و ۲، تهران، انتشارات دارالکتب اسلامیه.
- ۷- عنصر المعالی، کیکاوس بن اسکندر بن قابوس بن وشمگیر، ۱۳۷۴، درس زندگی (قابوس نامه)، تهران، تصحیح غلام حسین یوسفی، انتشارات سخن.
- ۸- غزالی، محمد، ۱۳۷۱، کیمیای سعادت، تهران، تصحیح احمد آرام، انتشارات گنجینه، ج ۲.
- ۹- مطهری، مرتضی، ۱۳۷۹، امر به معروف ونهی از منکر، قم، انتشارات اسلامی.
- ۱۰- منشی، نصراله، ۱۳۸۶، ترجمه کلیله و دمنه، ترجمه مجتبی مینویی، تهرانی، تهران، انتشارات امیر کبیر.